

DIZERTAČNÉ TLAČE

AKO VÝZNAMNÁ SÚČASŤ KULTÚRNEHO DEDIČSTVA

DOC. PHDR. GABRIELA ŽIBRITOVÁ, PHD.

 zibritova@hotmail.com

KLIMEKOVÁ, Agáta: Dizertačné tlače študentov z územia Slovenska na nemeckých univerzitách v 16. a 17. storočí vo Forschungsbibliothek Gotha. Martin : SNK, 2018. 197 s. ISBN 978-80-8149-096-5.

KLIMEKOVÁ, Agáta: Dizertačné tlače študentov z územia Slovenska na nemeckých univerzitách v 16. a 17. storočí v nemeckých knižniciach. Martin : SNK, 2020. 309 s. ISBN 978-80-8149-123-8.

KLIMEKOVÁ, Agáta: Dizertačné tlače študentov z územia Slovenska na nemeckých univerzitách v 18. storočí v nemeckých knižniciach. Martin : SNK, 2021. 226 s. ISBN 978-80-8149-150-4.

ÚVOD

Štúdium v zahraničí nie je výdobytkom iba súčasnosti. Naši predkovia putovali za vzdelaním už v minulých storočiach, teda oveľa skôr, ako vznikli programy Tempus či súčasný Erasmus. Dôvody cestovania boli rôzne. Niektorí sa vydávali na dobrodružné cesty na vzdialené kontinenty, pretože sa chceli zoznámiť s inými civilizáciami alebo spoznať rôzne filozofické smery, ale neraz išlo len o to, ako čo najskôr zbohatnúť. Mnohí však chceli študovať, a preto vyhľadávali slávne univerzity, iní si ich vybrali z konfesijných dôvodov, avšak často odchádzali študenti do cudziny, pretože doma neboli vhodné podmienky a priestory, čo bol aj prípad dobového Uhorska. (Študovanie neznamenovalo nutne navštevovať univerzitu, mladí sa vzdelávali aj na iných školách.) Štúdium na zahraničných univerzitách v minulosti (tak ako aj dnes) si vyžadovalo potrebné financie, ktoré zabezpečovali predovšetkým bohatí rodičia, avšak väčšinou študentov na štúdiá vysielali mestá, občas boli zainteresovaní i cirkevní predstavitelia, šľachtici, mešťania, obchodníci, vzdelanci a pod. označovaní aj ako mecenáši. Okrem financovania štúdia sa podieľali na nadväzovaní kontaktov a písaní odporúčaní. Štúdium rezonovalo, neraz sa stávalo predmetným problémom aj v domácej spoločnosti, preto univerzitné tlače zaujímali zainteresovaných aj v Uhorsku.

AKO VZNIKALI DIZERTAČNÉ TLAČE?

Štúdium na univerzitách malo svoje ustálené pravidlá. Debaty, dišputy a obhajoby mali v ňom svoje miesto, pretože absolventov naučili vystupovať, argumentovať, obhajovať názory a prezentovať vedomosti. Následne výsledky skúšok, obhajob a debát vychádzali v podobe rozmanitých univerzitných tlačí. Dôležité, ba priam prioritné miesto medzi nimi mali dizertácie. Dizertačná tlač bola vydaná pri príležitosti ukončenia štúdia, obsahovo i tematicky súvisela so študovaným odborom a často bola venovaná školiteľovi, posudzovateľovi a pod. Tlače vychádzali aj po skúške, debate, obhajobe dizertačnej práce a väčšinou sa začínali výrazom *Dissertatio*.

Univerzity sa však počas storočí rozvíjali, menili svoje programy, avšak vydávanie univerzitných tlačí zostávalo i naďalej súčasťou štúdia, a to i napriek tomu, že sa ich forma mohla meniť. Informačná funkcia dizertácií je aj v súčasnosti veľká, preto je veľmi správne, že sa stali predmetom záujmu slovenskej bibliografie.

AKO VZNIKALA BIBLIOGRAFIA?

Informačnú hodnotu týchto tlačí si už dávnejšie uvedomovala aj slovenská odborná verejnosť, lenže vyhľadávať niekoľkostranové (niekedy dvoj-, sem-tam aj päťdesiat-, ale najčastejšie osemstranové) tlače v európskom mori tlačí nebolo jednoduché.

Pokusy evidovať slovacikálne tlače akéhokoľvek druhu v zahraničí, nielen dizertácií, nevedli k úspechu. Vyhľadávať v desiatkach napríklad nemeckých knižníc, ktorých fondy sa v mnohých prípadoch blížila k miliónom a katalógy sú neraz aj z 19. storočia, bola ťažká úloha. Zriedkavé niekoľkodňové služobné cesty ani nemohli priniesť väčšie výsledky.

Úspešné vytvorenie bibliografie takéhoto druhu až v súčasnosti umožnili v prvom rade výsledky dlhotrvajúcej práce maďarských historikov (Szögi a iní), ktorí z dlhoročných výskumov analyzovali zoznamy študentov európskych univerzít a vysokých škôl od prvých existujúcich záznamov do I. svetovej vojny a „vytiahli“ z nich zoznamy študentov z Uhorska. Z mnohotisícových údajov a zoznamov mien bolo možné vybrať študentov pochádzajúcich z územia dnešného Slovenska, ako aj „vytiahnuť“ záznamy zo známych nemeckých databáz VD 16 (*Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts*) aj VD 17 (*Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts*), v ktorých sú k dispozícii aj zdigitalizované kópie jednotlivých tlačí. Na základe digitalizátov autorka recenzovaných tlačí prepísala rukopisné poznámky. (Na niektorých záznamoch nie sú žiadne údaje, v niektorých prípadoch sú stručné, ale sú aj tlače s veľkým množstvom poznámok.) Záznam v bibliografii teda vznikol „de visu..“ (ide o naozaj zaujímavú prezentáciu a zároveň plodné a odborné využitie digitalizácie).

ŠTRUKTÚRA ZÁZNAMOV

Špecifikom dizertačných tlačí je, že priamo na titulom liste neuveriteľné množstvo údajov, ktoré sa dostanú do záznamu. Už samotný záznam môže poskytnúť používateľovi mnoho cenných údajov, ale s istotou môžeme uviesť, že ich štruktúra je štandardná, a to od záhlavia až po signatúru.

TLAČ DIZERTÁCIÍ

Vo všetkých troch zväzkoch nájdeme registre tlačiarov a vydavateľov, ich zastúpenie je však rôzne. Vo veľkých univerzitných centrách (napríklad Wittenberg) tlačiarci boli vždy k dispozícii, pretože fungovali ako súčasť univerzity, takže pri rozvinutom a už aj v 16. storočí dobre organizovanom nemeckom tlačiarstve vytlačenie dizertácie nebol problém. Z aspektu uchovania a archivovania bolo dôležité zvoliť jednotný formát, ktorý umožňoval v knižniciach viazať tlače do konvolútov.

8

BARTOŠOVIČ, Samuel
FLOTWEDEL, Zacharias

Disputatio XI. Problematum ac Controversiarum Ethicarum De Temperantia : Quam Movente ac promovente Deo, vero Servatore / Præsiede M. Zacharia Flotvedelio, SS. Theologiæ Studioso In florentissimâ Academia Leucorea; ventilandam exhibet Samuel Barthosovvitz Veterosoliensis Pannonius. Ad diem 13. Martij, horâ locoque notis. – VVitebergæ : Ex Officinis Typographica Johannis Gormanni, Anno M. DC. XV. [=1615]. 4°. [8] l.

Na rube titulného listu venovanie respondentu svojim mecenášom: *Spectabili ac Magnifico Domino Dn. Emerico Thurzo De Bethlemsfalva, Comiti Iuniori perpetuo de Arva, ... Domino Judici Cons: Ceterisque Includæ Reipublicæ Veterosoliensis Senatoribus meritissimis, ... Dn. Aliae Lanii ... Comitatum Threncziniensis, Arvensis & Lyptoviensis Superattendi ... Dn. Isaaco Abramidi H. Præposito Baynocensis meritissimo, ... Dn. Andreae Barthosowitz R. Angelo Ecclesie Veterosoliensis vigilantissimo, ... Samuel Barthosovvitz-V.P. Respondens.*

Na konci textu dve gratulačné básne, ktoré respondentovi dedikovali *Isaacus Lanij T.P. Alumnus Palatinalis a Jeremias Lutzius Briznensis Pannonius.*

VD 17 56:725506Y

StB Braunschweig C 133 b/8 (4°)

BARTOŠOVIČ, Samuel pozri LÁNI, Izák

9

BAYER, Ján

BAYER, Ján

Dissertatio Anaskeuastikē expendens ac diluens rationes non-nullas Pro Determinatione Voluntatis Ab Ultimo Iudicio Intellectus Practici Adductas : Qvam I. B. F. Ad diem [?] A. O. R. M DC LVII. In Illustri ad Albim Academia publicè ventilandam exponunt / Præsides M. Johanne Bayer, Eperiessino-Hungarus R. P. A.; Respondens Georgius Caspar Kirchmaier Uffenhem. Fr. In Acroateo Philosph. Horis Antemeridianis. – [Wittenberg] : Literis Johannis Haken, (1657). 4°. [6] l.

VD 17 7:679885W

SUB Göttingen 8 DISS PHIL COLL MAX 9 (86)

26

Štruktúra záznamov v *Dizertačných tlačiach* je identická vo všetkých troch bibliografiách. Názorná ukážka je z diela *Dizertačné tlače študentov z územia Slovenska na nemeckých univerzitách v 16. a 17. storočí v nemeckých knižniciach*

úspešné, a to i napriek tomu, že práce v tejto oblasti podliehali veľmi dynamickým zmenám, predovšetkým z hľadiska výskumu, selekcie a zaradenia, respektíve identifikovanie niektorých jednotlivcov (raz išlo o farára, inokedy to boli komunistickí funkcionári a pod., preto dúfam, že sa v súčasnosti blížieme k objektívnym pohľadom). Avšak každý príspevok v tomto smere treba oceniť.

Biografické portréty ako samostatné kapitoly by si však zaslúžili úvod, prípadne krátky opis s uvedením informácií typu: v čom je ich prínos a ako sa vďaka tejto bibliografii rozširujú poznatky o osobnostiach.

ČO NÁM ĎALEJ UMOŽŇUJE BIBLIOGRAFIA?

Bibliografická časť obsahuje štatistické údaje o počtoch študentov a miestach štúdia. Na otázku, či ich študovalo dosť alebo málo, odpovedať nevieme. Bibliografia nám však približuje (i keď len čiastočne), aké odbory študovali a ktorým témam venovali pozornosť, pretože témy dizertácii by mali korelovať so študovaným odborom.

Z dostupnej korešpondencie sa však dozvedáme, že študenti mali problém s financovaním tlače.

BIBLIOGRAFICKÁ POZNÁMKA

S istou dávkou zveličovania možno uviesť, že vo väčšine záznamov bibliografickú poznámku nájdeme, i keď v niektorých záznamoch chýba, a to i napriek tomu, že poskytujú doslova tryskajúci gejzír informácií, pretože sú v nej prepísané dedikácie, velebenia, poďakovania najrozmanitejším osobám uvádzaným aj so všetkými titulmi, mestským radám, cirkvám. Študenti a absolventi v nej ďakujú profesorom, mnohokrát kvetnato, pretože v tej dobe boli (zrejme) profesori vážení a oceňovaní. Nájdeme tu i mnoho gratulačných básní od spolužiakov a kamarátov, niekde sa priamo uvádzajú študenti, ktorí tvorili komunity. V 18. storočí sa kvetnatosť prítľmovala, následkom čoho boli aj zápisy jednoduchšie.

V tejto súvislosti možno naozaj vysloviť obdiv autorke bibliografie, ktorá prepísala množstvo latinských rukopisných poznámok do takejto prístupnej podoby.

BIOGRAFICKÉ PORTRÉTY

V každom z troch recenzovaných zväzkov sú kapitoly *Biografické portréty*. Doterajšie snahy o skompletizovanie slovenských osobností, respektíve pochádzajúcich zo Slovenska, sú pomerne

Možno si však položiť otázku, s akými odbornými poznatkami sa študenti/absolventi vracali do Uhorska. Podrobné záznamy dizertácií však umožňujú hľadať aspoň približnú odpoveď na vzniknuté otázky, i keď vyvstávajú ďalšie, napríklad ako identifikovať študovaný odbor, ak má dizertácia názov *Dissertatio Metaphysica*? Identifikáciu je možné urobiť napríklad pri medicíne, i keď ide o náročný proces (materiál je v latinčine), predstava jeho realizácie je veľmi lákavá.

Otázne je, či sa aspoň časť vedomostí prezentovaných v tlačených dizertáciách dostala na územie Slovenska, respektíve, či mohli nejakým spôsobom vplývať na domácu vedu a myslenie?

Krehké, niekoľkolistové (najčastejšie osemstranové) tlačé sú uložené v knižniciach, napríklad v nemeckých knižniciach sa zachovali zaviazané do veľkých konvolútov, čo umožňoval ich jednotný formát ako výsledok práce vzdelaných osvietených knihovníkov najmä v 19. storočí. U nás sa im zvláštna pozornosť nevenovala.

ZÁVER

Po štúdiách prichádzali domov vzdelaní a rozhladení absolventi, ktorí písali v latinčine i nemčine, vedeli diskutovať, argumentovať, boli ošlahaní vetrom veľkého sveta, mnohí aj s literárnymi ambíciami. Ako sa uplatnili v Uhorsku, respektíve na území dnešného Slovenska, to je už iná kapitola. Niektorí sa vynárajú v dejinách, v dejinách literatúry, avšak po mnohých je dizertácia jedinou stopou. Možno existujú ešte ďalší študenti, o ktorých zatiaľ nevieme.

Uvedená bibliografia však má obrovský potenciál a môže byť podnetom na ďalšie práce.

Maďarskí výskumníci, vedci a kolegovia vďaka dlhoročným analýzám univerzitných matríc vytvorili zoznamy študentov z Uhorska pôsobiacich na mnohých univerzitách, v rôznych časových obdobiach, niekde až do 20. storočia. Poznatky z výskumnej práce by sa mohli využiť na zhotovenie súpisu dizertácií, prípadne iných univerzitných spisov súvisiacich so študentmi z územia Slovenska s cieľom získať komplexný obraz o ich štúdiu a vzdelaní. Práce by boli náročné, avšak pokračujúca digitalizácia odkrýva netušené možnosti na ďalší výskum.

Bibliografia *Dizertačných tlačí* končí 18. storočím. V súčasnosti je doba grantov, tak prečo by jeden dobrý grant nemohol podporiť pokračovanie, respektíve ukončenie takéhoto výskumu?

Recenzovaná bibliografia prekračuje iba registrujúcu funkciu, avšak je zdrojom omnoho širších poznatkov. Slovenská národná knižnica ako vydavateľ by mala urobiť všetko preto, aby ju sprístupnila v čo najširšom zábere odbornej verejnosti.

Všetky tri zväzky *Dizertačných tlačí* lektorovali odborníčky z predmetnej oblasti, ktoré v súčasnosti pôsobia na Slovensku. Výsledkom bola dokonale odvedená práca v podobe vydaných *Dizertačných tlačí študentov z územia Slovenska*.